

Resa bort och blicka inåt

– Hjalmar Gullberg utmanar diagnostiska och medicinska normer

JONAS THORNELL

Många lyrikvänner associerar Malmöfödde skalden Hjalmar Gullberg med kärleksdiktning. ”Lägg din hand i min om du har lust” från andra diktsamlingen *Sonat* och ”Kysande vind” från *Kärlek i tjugonde seklet* är flitigt återgivna i en rad sammanhang. Dessutom är de språkliga mästerverk.

Inte bara kärlek

I sin omfattande diktargärning berörde Hjalmar Gullberg, förutom kärlek, flera andra klassiska teman, som andlighet, död, religiositet och utanförskap. Samlingen *Kärlek i tjugonde seklet* (1933) nådde dock allra störst säljframgångar. I den inledande diktsviten ”Kärleksroman” skriver han:

*Av vetenskapen, ej av kärleksdikter
får man besked som håller sig till saken.
Yngling med hämningar och själskonflikter
blev botad, när han såg en kvinna naken.*

Vid utvidgade och fördjupade studier av Gullbergs mycket omfattande utgivning – bland annat tio diktsamlingar mellan åren 1927 och 1959, finner man att han belyser flera mänskliga fenomen som kan relateras till medicin och psykologi. Andlig hemlöshet, stress, utanförskap och ångest – mänskliga tillstånd som ofta uppmärksammas inom psykiatri, psykoterapi och socialmedicin. Diktsamlingarna *Andliga övningar* och *Att övervinna världen* från 1937 känns angelägna att nämna i detta sammanhang.

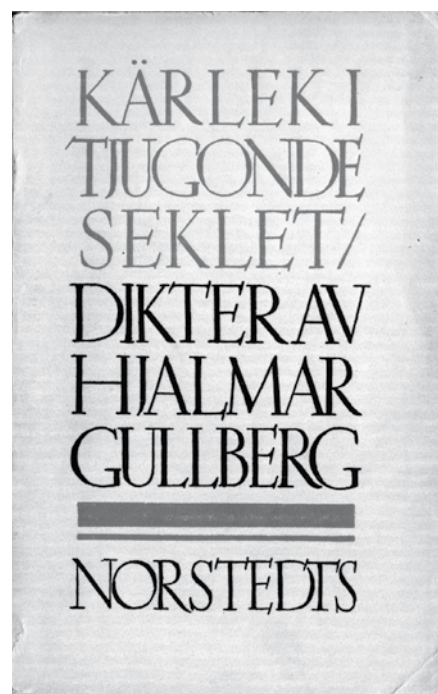
Stanna upp, tänk efter!

Dagens läkarvetenskap präglas av biokemiska lösningar på själsliga problem och förskrivning av antidepressiva mediciner blir ofta första åtgärden när en patient berättar om sin ångest. Gullberg anvisar en annan väg, som han

själv ofta prövade: resa bort från vardagen och istället blicka inåt.

Kan det vara så, att en människa blivit mentalt tilltuffad på grund av maktlöshet och stress, istället för biokemiska förändringar i hjärnan? Är det så att hon, likt Harry Haller i Hermann Hesses *Stäppvargen*, upplever alienation och andlig hemlöshet i tillvaron och ett samhälle med meningslösa processer och strukturer?

Kan en skald som Hjalmar Gullberg hjälpa läkaren och patienten, att utmana den moderna medicinen? Ja, hans diktning och egna medicinska erfarenheter kan ge etiska riktlinjer inom ett flertal områden i samhällsplanering och sjukvård.

Hjalmar Gullberg.

FOTO: BONNIERS ARKIV

”Byta ett ord eller två”

Mänskliga möten har i alla tider haft den naturliga effekten att kunna skingra ångest. Dikten ”Människors möte” från *Att övervinna världen* berör fenomenet:

*Om i ödslig skog ångest dig betog,
kunde ett flyktigt möte vara befrielse nog.*

*Giva om vägen besked, därpå skiljas i fred:
sådant var främlingars möte enligt uråldrig sed.*

*Byta ett ord eller två gjorde det lätt att gå.
Alla människors möte borde vara så.*

Helande tystnad

I *Att övervinna världen* bejakar Hjalmar Gullberg tystnaden och försjunker kontemplativt i egna tankar – ett tillstånd där larm och brus stängs av, en sömnlignande mental bortvändhet, som påminner om klinisk hypnos. Denna avskildhet som Hjalmar Gullberg praktiserade ger inte enbart tid till kontemplation och stresshantering: ”Das Heilige Schweigen” – den heliga tystnaden – kan också ge upphov till skapande i många former, i Gullbergs fall diktning.

Enligt Gullberg själv – liksom hans franska inspiratörer Bernhard av Clairvaux och Marcel Proust – kan det komma väldigt mycket ut av en tillvaro i tystnad: en läkt trasig själ, men också ett mycket omfattande arbetsresultat. Den senare krävde för övrigt att det skulle vara knäpptyst när han arbetade; han lät ljudisolera det rum i Parisvåningen där han författade och sov.

I första kapitlet, ”Konsten att tiga”, lovsjunger Gullberg just Den Helige Bernhard av Clairvaux i dikten ”Sjön”:

*Den helige herr Bernhard av Clairvaux
bjöd mig, sin väpnare till stallet gå.*

*Hans konst att tiga är beundransvärd;
han nämnde inte målet för vår färd.*

Inget utrymme för enslingen

Gullberg själv var verkligen inte den som ville formstöpa och likrikta människor. ”Lägg din hand i min om du har lust” ... Anpassa dig till andra individer och samhället, bara om du själv vill.

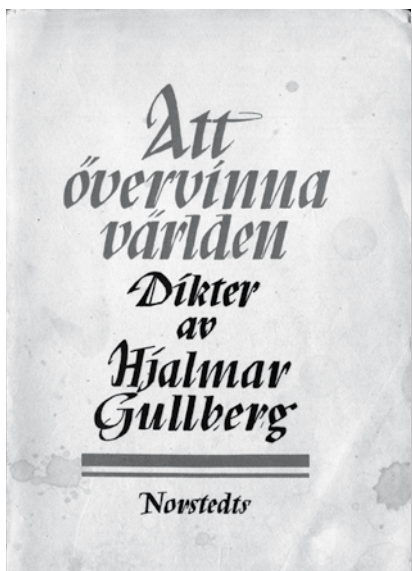
I "Enslingen från Salamis" från *Andliga övningar* anknyter han till Euripides. Här är en av slutstroforna:

*Eftersom alla är upptagna jämt och har mycket att göra,
är det av synnerlig vikt att en man reser bort från det
hela för att på avstånd begrunda vårt faktiska läge i nuet
och tyda de hemliga lagar som härskar över vårt liv.*

Det samhällspolitiska klimatet de senaste decennierna har inte precis uppmuntrat tillbakadragenhet, djup själslig begrundan och bortvändhet från samhället. Gullberg skulle inte ha funnit någon plats för sin ensling i en tidsanda präglad av "arbetslinjen", betygshets i skolan och konformism.

Det slutgiltiga utanförskapet

Hjalmar Gullbergs dog en vacker sommardag i juli 1961 ute i Holmeja vid sjön Yddingen. Hans närmaste vittnar samstämmigt om att skalden avslutade sitt liv av egen fri vilja. Till hjälp hade han en dödlig dos medicin, sannolikt ett barbiturat- eller morfinpreparat, som tillhandahållits av en dansk läkare. Hjalmar Gullberg älskade livet in i det sista och allt tyder på att han inget hellre ville än att fortsätta leva med sin trolovade, grevinnan Greta Thott, ute i "vita huset" vid Yddingen.

Det var de praktiska levnadsvillkoren som sjukdomen dikterade – bland annat långvarig vård på sjukhus med respirator samt oförmågan att kunna tala – som han inte kunde acceptera och aldrig mer ville genomlida.

Hjalmar Gullbergs vuxna liv präglades långa tider av sjukdom och medicinering. Slutet var kantat av både stark kärlek till hans trolovade och in i det sista en livs-

bejakelse som manifesterade sig i fullbordandet av den sista diktsamlingen *Ögon, läppar*. Då var han så märkt av sjukdom att han inte ens kunde skriva ner kompositionerna för egen hand.

Hans slutliga vädjan om att med värdighet få avsluta sitt lidande – och att den danske läkaren bejakade den – ställer ånyo frågan om dödshjälp och etik i sjukvården: vem bestämmer huvudsakligen över våra liv vetenskapsorienterad sjukvårdsexpertis, individen själv, eller Gud?

Döden kanske är det slutliga utanförskapet från påträngande stressfenomen i ett samhälle där "alla är upptagna jämt"?

Jonas Thornell är ordförande i Hjalmar Gullberg-sällskapet.

Hjalmar Gullberg-sällskapet

Hjalmar Gullberg-sällskapet bildades sommaren 1998 – hundra år efter Hjalmar Gullbergs födelse. Sällskapet ser som sin uppgift att främja intresset för Hjalmar Gullbergs diktning och verkar främst genom att arrangera program kring skalden (se Kalendariet).

Sällskapet ger också ut en skriftserie med texter av och om Hjalmar Gullberg.

Hjalmar Gullberg-sällskapet har cirka 200 medlemmar. Årsavgiften är 150 kr för enskilda och 200 kr för gifta par eller sammanboende. Plusgirokonto 188 98 68-4. Hemsida: www.hjalmargullberg.se Epost: jonas.thornell@gmail.com

<annons>

antikvariat.net

HITTA BOKEN
Sök bland 1,5 miljoner
böcker

